

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації «Принципи формування предмета політології в її історії» здобувача ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія» Ковальчука Михайла Васильовича

1. Актуальність теми дисертації

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена необхідністю чіткого визначення проблематичності концептуалізації предмета політології. Попри методологічну фундаментальність проблеми предмета політології, ця тема розглядалася лише в межах наукових статей. Тобто можна констатувати відсутність ґрунтовних досліджень з означеної тематики. Це дає змогу стверджувати про наявність так званих «білих плям» в українському науковому дискурсі політології щодо цієї проблеми, що зумовлює актуальність теми дослідження. Зокрема, недостатньо опрацьовано вплив соціокультурної реальності на пояснення предмета політичної науки. Однією з основних причин відсутності ґрунтовних досліджень цієї проблематики є її комплексність та методологічна складність, оскільки політологія це наука, об'єктом дослідження якої є сфера життя суспільства, яка постійно змінюється й трансформується, знаходиться в безпосередній взаємодії з науковим середовищем та володіє потенціалом прямого впливу на нього. Внаслідок наявності великої кількості методологічних підходів до концептуалізації предмета політології, а також відсутності чіткої його дефініції, важливо зосередитись не лише на предметі політології, а й на принципах, які лежать в основі його формування. Такий підхід дає змогу використовувати динамічність і постійні уточнення предметного поля політології не лише для з'ясування проблематичності цієї теми, а й для з'ясування різних чинників його формування, які кристалізуються у принципах формування предмета політології.

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені І. Франка, протокол № 58/11 від 28.11.2018 року.

2. Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри

Дисертація виконана у рамках затвердженої теми наукової роботи кафедри теорії та історії політичної науки філософського факультету

Львівського національного університету імені Івана Франка «Політичні виміри державного управління: теоретичні принципи та прикладні аспекти» (номер державної реєстрації 0120U101772).

3. Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів

Дисертація є самостійним й завершеним науковим дослідженням, в якому розглянуто загальнонаукові принципи конструювання наукового дискурсу, простежено їхній вплив на формування предмета політології, уточнено поняття «предмет» й «об'єкт» дослідження політології, розглянуто основні історичні етапи розвитку українського політологічного дискурсу крізь призму дії методологічних принципів формування предмета політології. Усі сформульовані у дисертації положення й результати здобуті автором самостійно.

Досліджено закономірності формування предмета політичної науки крізь призму його динамічності, постійних уточнень й залежності від методологічних установок, які лежать в основі його концептуалізації. Досліджено необхідність парадигмального плюралізму як умови здійснення соціального наукового дискурсу, зокрема й політологічного. У цьому ключі розглянуто проблему крайнього прояву наукового плюралізму у дослідженні політичної реальності, оскільки це ускладнює уніфікацію під час визначення предмета політології. Доведено, що формування предмета дослідження політології носить виключно конвенціональний характер. У роботі обґрунтовано необхідність дослідження цієї проблематики з позиції огляду фундаментальних принципів, що лежать в основі формування предмета політології.

Охарактеризовано й продемонстровано основні принципи формування предмета політології, а також їх взаємодію залежно від історичної й політичної ситуації, в якій розгортається політологічний дискурс. Адже політологія розвивається, уточнює межі свого предметного поля залежно від стану розвиненості її методології, рівня ідеологізації наукового співтовариства, політичної ситуації, історичної епохи, актуалізованих проблем в суспільстві. Тож усі перелічені фактори є взаємопов'язаними в процесі формування предмета політології й концептуалізуються крізь призму дії загальнонаукових принципів формування наукового дискурсу, які в межах політології наділяються особливими характеристиками.

Автором виокремлено принципи, що здійснюють вплив на концептуалізацію предмета політології. Запропоновано часово-просторовий принцип, оскільки у процесі наукового пізнання реальності час та простір є основоположними методологічними категоріями, що лежать в основі

конструювання наукової картини світу. У контексті політології це зберігається, але також нашаровується соціальне й політичне розуміння часу й простору. Тож політичний час може сприйматися як лінійний, наперед визначений і схоплений у причинно-наслідкових закономірностях, концентруалізованих в об'єктивних законах; або як хвилеподібний процес розвитку матерії, що піддається виключно вірогідним прогнозам, тому йому не притаманні характеристики наперед визначеності й тотальної об'єктивності. Цей принцип актуалізується в суспільствознавстві через напрям історизму та набуває крайніх негативних проявів у концепції історизму, оскільки останнє прийнято вважати методологією політичного конструювання закритих типів суспільств.

Концептуалізовано ідеологічний принцип, адже політологія як система наукового знання тісно пов'язана з об'єктом свого дослідження, оскільки потенційно може виступати як один із засобів поширення ідеології. Ідеологічний принцип формування предмета політичної науки варто розглядати на двох рівнях: по-перше, як закономірне явище внутрішньої ситуації в науковому товаристві, що є загальнонауковим проявом розвитку наукової парадигми; по-друге, як жорсткий вплив політичної системи на процеси політологічного дискурсу.

Досліджено дію принципу соціальної прийнятності, оскільки у процесі відкритого політичного дискурсу політична система є відкритою та публічною, будучи доступною для дослідження науковцями у сфері політичної науки. Політична наука має доступ для внесення всієї повноти виявів процесу здійснення політичної влади у структуру свого предмета. Важливим аспектом тут є запити соціуму, його потреби та актуальні проблеми, які необхідно детермінують межі предметного поля політології.

Результати досліджень, які наведені у дисертаційній роботі та опубліковані у наукових статтях, належать автору і є її науковим доробком. Наукова праця виконана без участі співавторів.

4. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором вирішень, висновків, рекомендацій

Одержані результати є науково обґрунтованими і достовірними, оскільки повністю підтверджуються сучасними та взаємодоповнюючими методами досліджень, які використовувались у дисертації. Одержані результати апробовано у вигляді доповідей на науково-практичних конференціях та перевірено під час публікацій у фахових виданнях.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків рекомендацій забезпечується використанням синтезу сучасних наукових розробок вітчизняних та зарубіжних вчених з питань предметного поля політології.

Достовірність досліджень та отриманих результатів зумовлюється використанням належної інформаційної бази: монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених, ресурси мережі Інтернет, наукові праці з методології науки, методологічні праці в сфері політології.

Отже, використання сучасного теоретико-методологічного, методичного й інформаційного забезпечення зумовлюють належну обґрунтованість результатів дослідження, посилюють переконливість отриманих висновків і пропозицій.

5. Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру

Вперше:

– виокремлено методологічні принципи формування предмета політології на основі звернення до загальнонаукових закономірностей розвитку наукового знання. До принципів формування предмета політології віднесено: 1). Часово-просторовий принцип. Обґрунтовується фундаментальність категоріальної пари «час–простір» для побудови логічно-наслідкових зв'язків між явищами фізичної та політичної реальностей. Демонструється взаємозв'язок між формуванням предметного поля політології й типом концепції політичного часу, що закладена в основу здійснення політичного процесу. Характеризується означення політичного простору крізь призму конструювання конкретного типу суспільства від закладеної в ці процеси концепції часу. Розглядається концепція історизму як ілюстрація формування політичного дискурсу на основі лінійної моделі соціального часу. 2). Ідеологічний принцип. Полягає в ідеологізації наукового дискурсу політології, що спричиняється специфікою її об'єкта дослідження. Окреслюється внутрішня ідеологізованість наукового дискурсу (зумовлена загальнонауковими аспектами розвитку наукового знання) і зовнішня (притаманна політичній науці через її тісну взаємодію з політичною системою), унаслідок чого предметне поле політології може чітко детермінуватись ідеологічними, а не науковими межами. 3). Принцип соціальної прийнятності. Йдеться про тісний взаємовплив політологічного наукового дискурсу й соціуму, що полягає у прямій детермінації предметного поля політології запитами соціальної системи. У такий спосіб предмет політології окреслюється межами актуалізованих суспільством

проблем і явищ з одного боку, а з іншого – домінуючим типом соціальної раціональності, яка замикає теми політологічних досліджень своїми межами. Цей принцип полягає в чіткій підпорядкованості та взаємній детермінованості наукового дискурсу й суспільної системи, що характеризується необхідною відповідністю досліджень політичної науки суспільним нормам, аксіологічним та етичним ідеалам соціуму;

– запропоновано методологічний підхід до розуміння принципів формування політологічного дискурсу та його предмета як постійної взаємодії суспільства, ідеології, науки та політичної системи, що акумулюється у часово-просторовій системі координат розвитку політичного процесу. Кожен принцип формування предмета політології є багатокомпонентним і складним у своєму функціонуванні, аніж напряду впливає на межі функціонування інших принципів. Предмет політичної науки є результатом комплексного впливу, що полягає у взаємодії всіх принципів. Політологічний дискурс набуває характеристик відкритості чи закритості, що є сигналізатором його стану й порушення рівноваги у структурі взаємовпливу методологічних принципів. Чим більша перевага дії одного з принципів, тим більше концептуалізується проблема закритості політологічного дискурсу й віддаленість предметного поля політології від реальних потреб суспільства й політичної системи;

– здійснено детальний огляд історії еволюції предметної області політології в Україні крізь призму дії принципів на її формування. Характеризується дія принципів формування предмета політології в межах політологічного дискурсу України, що простежується у трансформації ідеологічного впливу крізь політичні зміни в Україні, унаслідок чого крізь здійснення процесів демократизації й вестернізації в політичній сфері відбулася демократизація й вестернізація політичної науки. Трансформація політологічного дискурсу в межах України супроводжувалася прямою зміною детермінант формування наукового дискурсу крізь призму часово-просторового, ідеологічного і принципу соціальної прийнятності. У контексті зміни політичного дискурсу України ілюструється взаємопов'язаність усіх політичних і соціальних процесів, що напряду кристалізується у принципах формування наукового дискурсу, зокрема політологічного, і його предмета.

Удосконалено:

– розуміння принципу наукового плюралізму. Обґрунтовано його необхідність та особливість у межах методології політичної науки. Охарактеризовано ситуацію відкритості наукового дискурсу через здійснення принципу плюралізму як основну умову здійснення суспільствознавчого наукового дискурсу. Принцип плюралізму в науці розглядається основним

конструктивним началом, що забезпечує постійний приріст наукового знання. У межах політології цей принцип трансформується в основну характеристику її раціональності через міждисциплінарність політичної науки:

– розуміння предмета політології крізь призму його методологічних особливостей. Переосмислюється методологічна складність у визначенні предмета політичної науки, що пояснюється його динамічністю та непостійністю як з точки зору соціально-історичних детермінант, так і згідно конкретного типу обраної дослідником методології. Поняття «предмет» політології необхідно трансформується й уточнюється відповідно до соціальних та політичних метаморфоз у суспільстві, що відображає його соціальну природу, унаслідок чого розширюються межі предметного поля політичної науки, що можна охарактеризувати як сталий процес. Предмет політології трактується як комплексний конструкт, що містить різноманітні аспекти проявів політичної реальності;

– аналіз процесу деідеологізації політичної науки в Україні. Із розпадом СРСР і здобуттям Україною незалежності відбувся перехід від закритого до відкритого типу наукового дискурсу, унаслідок чого в межах суспільствознавчого знання відбулися процеси виходу з-під ідеологічного. Це призвело до заміни марксистської парадигми наукостворення на позитивістську. Політична наука України в процесі свого існування підпадала під різноманітні впливи методологічних традицій і принципів, а зміна парадигми суспільствознавства відбулася внаслідок політичних метаморфоз. Тож історія політології в Україні володіє потенціалом бути ілюстративною базою для пояснення дії принципів формування предметного поля політології.

Набули подальшого розвитку:

– методологічні принципи розвитку наукового дискурсу, зокрема такі, як історизм, соціальна прийнятність та ідеологічний принцип. Політична наука у процесі свого розвитку від зародження до повної інституціоналізації пройшла низку методологічних метаморфоз, що відображалось на предметі, засобах і методології досліджень, унаслідок чого її становлення проходило етапи, які властиві усім системам наукового знання. Отже, розроблені принципи розвитку наукових теорій і формування їх предметів можуть бути адаптовані до застосування в методології політичної науки, що простежується через міждисциплінарність політичної науки, а також її всезростаюче наближення до чіткості точних наук;

– дослідження впливу зовнішніх і внутрішніх відносно науки факторів на розвиток наукового знання, а саме ідеології та соціальної системи. Із

точки зору методологічного дискурсу наука підпадає під вплив суспільних факторів, оскільки науковий дискурс розгортається в межах соціальної прийнятності. Це є зовнішніми його детермінантами, яким притаманна політична ідеологізованість, що проникає в науковий дискурс під час здійснення горизонтальних комунікативних процесів у його структурі. Із іншого боку, науковий дискурс необхідно підпадає під вплив внутрішніх процесів наукового співтовариства з точки зору його ідеологізованості, а саме у контексті «віри» в усталені методологічні принципи. У межах політології ці принципи набувають нових проявів крізь призму більшої безпосередності зв'язку між предметом дослідження та самим дослідником;

– розмежування понять «предмет» і «об'єкт» політології. У методології політичної науки існує можливість її визначення через поняття об'єкта, унаслідок чого дослідники схильні визначати політологію у вузькому й широкому значеннях. Вузьке значення характерне для визначень політичної науки крізь призму її предмета, а широке – об'єкта. Така ситуація в політологічному дискурсі створює додаткову проблематичність у визначенні предмета політології. Тож уточнення чіткого розмежування понять «об'єкт» і «предмет» політології дозволяє уникнути логічної помилки «підміни понять» у процесі концептуалізації предметного поля цієї науки, бо «предмет» науки є основним поняттям для визначення та інституціоналізації наукової системи як незалежної. І саме це поняття повинно слугувати основною підставою для визначення політичної науки.

6. Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації

Аналіз кількості наукових публікацій, повноти опублікування результатів дисертації та особистого внеску здобувача до всіх наукових публікацій, опублікованих із співавторами засвідчив, що результати дослідження отримані автором самостійно та повною мірою відображені в публікаціях.

Основні результати дисертаційної роботи опубліковано самостійно та у співавторстві у 12 наукових працях, серед них: 4 статті у наукових періодичних виданнях (у т.ч. 1 – індексована у Web of Science), 7 праць апробаційного характеру, 1 розділ у колективній монографії. З них відповідно до вимог п. 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р.

№ 44 зараховано 12 публікацій. Загальний обсяг публікацій, що належить особисто автору, становить 3,5 ум.-друк. арк.

6.1. Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Ковальчук М. Політика як мистецтво управління людьми у філософсько-політичних концепціях Платона й Арістотеля. *Вісник Львівського Університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. № 22. С. 150–155. (0,4 друк. арк.).

2. Ковальчук М. Методологія політичної науки крізь призму методології суспільних наук Карла Поппера. *Регіональні студії*. 2020. № 20. С. 162–167. (0,4 друк. арк.).

DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2020.20.26>

3. Ковальчук М. Комунікативна відкритість, як складник предметного поля політології. *Вісник Львівського Університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2020. № 28. С. 153–160. (0,4 друк. арк.).

DOI: <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2020.28.20>

6.2. Наукові статті, опубліковані у періодичних наукових виданнях інших держав, які включені до міжнародної наукометричної бази даних Web of Science:

1. Kovalchuk M., Shypunov H. Dialogic Basis of the Categories of “Openness” and “Tolerance” to the “Other” in Modern Political Discourse – Martin Buber and Gabriel Marcel. *Studia Warmińskie*, 58, 87–99. 2021. No. 58. P. 87–99. (Особистий внесок здобувача у цій статті полягає у написанні вступу й першого розділу статті, який звучить як: «Діалогічне розуміння інтерперсональної сфери між “Я” та “Іншим”: здійснення толерантності й відкритості в стосунку “Я-Ти”») (0,5 друк. арк.).

DOI: <https://doi.org/10.31648/sw.6418>

6.3. Розділи у колективних монографіях:

1. Ковальчук М. Відкритість як складова політичного буття людини: комунікативний і діалогічний аспекти. *Людина і суспільство: філософські, психологічні та політологічні виміри*. : колект. монографія. Львів, 2022. Т. 3 : Антропологічні, суспільно-політичні та інституційні виміри розвитку демократії в Україні. С. 183–210.(1,2 друк. арк.).

7. Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах тощо

1. Ковальчук, М., (2019). Політика як мистецтво у філософських концепціях Платона та Арістотеля. У: *Тези звітної наукової конференції філософського факультету, 7 лютого 2019, Львів, Україна*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. с. 128–130. (0,2 друк. арк.).
2. Ковальчук, М., (2020). Предмет політичних вчень епохи Середньовіччя. У: *Тези звітної наукової конференції філософського факультету, 6 лютого 2020, Львів, Україна*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. с. 81–83. (0,2 друк. арк.).
3. Ковальчук, М., (2021а). Біологічні засади політики в концепції політичного розвитку Ф.Фукуями. У: *«VII методологічні читання – сучасна політична наука: нові виклики та контексти (пам'яті професора Валерія Миколайовича Денисенка)», 11 грудня 2020, Львів, Україна*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. с. 193–195. (0,2 друк. арк.).
4. Ковальчук, М., (2021b). Семіотична природа політологічного знання. У: *«VIII Методологічні читання – Розвиток політичної науки в Україні: сучасні методологічні тренди та практичні виміри (пам'яті професора Валерія Миколайовича Денисенка)», 10 грудня 2021, Львів, Україна*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. с. 181–183. (0,2 друк. арк.).
5. Ковальчук, М., (2022). Раціональна прийнятність, як детермінанта предметного поля політології. У: *Тези звітної наукової конференції філософського факультету, 9 лютого 2022, Львів, Україна*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. с. 94–96. (0,2 друк. арк.).
6. Ковальчук, М., (2023). Співвідношення кайроса та хроноса крізь призму історичності політичного знання. У: *Тези звітної наукової конференції філософського факультету, 10 лютого 2023, Львів, Україна*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. с. 125–127. (0,2 друк. арк.).
7. Ковальчук, М. В., (2021). Семіотика як методологія політичної науки. У: *Тези звітної наукової конференції філософського факультету, 10 лютого 2021, Львів, Україна*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. с. 105–110. (0,2 друк. арк.).

8. Наукове значення виконаного дослідження із зазначенням можливих наукових галузей та розділів програм навчальних курсів, де можуть бути застосовані отримані результати

Ключові результати дослідження є уточнюючими удосконаленнями понятійно-категоріального апарату політичної науки. В межах методології

політології результати дослідження можна застосовувати як схематичне зображення конструювання політологічного дискурсу. Виокремлюючи елементи вияву дії принципів формування предмета політології – передбачати структурні зміни його поля. У процесі здійснення наукового політологічного дискурсу можна виокремлювати переважаючу дію одного з методологічних принципів, характеризуючи стан політичної системи і рівень її впливу на наукове середовище в галузі політології.

Результати дослідження ілюструють проблематичність й комплексність у процесі концептуалізації предмета політології, що нівелює можливість його чіткої дефініції. Внаслідок чого пропонується альтернативний розгляд питання формування предмета політології крізь призму дії методологічних принципів, закладених в алгоритмі його конструювання, і які є детермінантами рамок предметного поля політології.

9. Практична цінність результатів дослідження із зазначенням конкретного підприємства або галузі, де вони можуть бути застосовані

Практична цінність результатів дисертаційного дослідження Ковальчука М.В. полягає в тому, що основні концептуальні та методичні положення, узагальнення і висновки, зроблені автором, можуть викладатись у навчальних курсах у Львівському національному університеті імені І. Франка, зокрема таких як «Історія предмета політології», «Історичні варіанти предметного поля політичної науки» та «Історія політичної науки».

10. Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення

Дисертація за структурою, мовою та стилем викладення відповідає вимогам МОН України.

Дисертацію заслухано та обговорено на науковому семінарі кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені І. Франка (протокол № 13 від 23.06.2023 року). В процесі обговорення дисертації суттєвих зауважень, які стосуються суті роботи, не було.

Загальний висновок про відповідність роботи вимогам та підсумок по публікаціях.

Отже можна зробити такі висновки щодо поданої дисертаційної роботи:

1. За актуальністю обраної теми, обсягом, достовірністю та рівнем апробації отриманих результатів, науковою новизною, обґрунтованістю висновків, практичною цінністю дисертаційна робота «Принципи формування предмета політології в її історії» **відповідає** вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора

філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

2. Дисертація *відповідає* спеціальності 052 «Політологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

3. Наукові праці Ковальчука Михайла Васильовича, опубліковані за результатами дисертаційної роботи, за кількістю та якістю *відповідають* пп. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

4. Дисертація «Принципи формування предмета політології в її історії» Ковальчука Михайла Васильовича *рекомендується* для подання до розгляду та захисту у спеціалізованій вченій раді.

Головуюча на засіданні наукового семінару,
заступник завідувача кафедри теорії та історії політичної науки,
к.політ.н., доцент

26 червня 2023 року

Вікторія БУНЬ

Підпис доц. Вікторії БУНЬ засвідчую.

/ Вчений секретар
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Ольга ГРАБОВЕЦЬКА

Ольга Грабовецька
17-08-2023